

17.07.2019

Ініціатива Харківського регіону: стан науково-технічної сфери України та основні кроки її реформування. «Харківська наукова платформа»

Харківський регіон завжди був і залишається одним із флагманів розвитку української економіки, в якому зосереджена велика кількість високо-технологічних підприємств, науково-дослідних інститутів та університетів. Завдяки тому, що саме у Харкові тісно поєдналися якісна вища освіта, потужний науковий потенціал та провідні виробничі компанії країни, за безпосередньої участі, а дуже часто і за ініціативою харків'ян, в Україні вже прийнято багато прогресивних законів або змін до них, розроблено значну кількість дієвих дорожніх карт та стратегій розвитку як окремих галузей економіки, так і країни в цілому. З точки зору науковців, зараз існує нагальна потреба переусвідомлення на рівні керівництва країни ролі науково-технічної сфери та перегляду принципів її функціонування ([Національна академія наук України](#)).

З наявних тенденцій розвитку науково-технічної сфери (НТС) у світі та реалій в Україні, можна зробити наступні висновки:

Фактично Україна вже відстала від провідних країн світу і починає відставати від деяких країн, що розвиваються. За часи незалежності України наука, технології та інновації втратили свою пріоритетність в державній політиці та виявилися незатребуваними економічною практикою; ще більший розрив спостерігається на рівні державної політики в галузі освіти, науки та інновацій в цілому. Незважаючи на очевидний у світі рух від Індустрії 3.0 до Індустрії 4.0 Україна, навпаки, пішла по шляху деіндустріалізації та детехнологізації економіки. В цьому є провина не лише державних інституцій, але й приватного сектору – постійні зауваження про неконкурентоспроможність вітчизняного виробника на європейському та світовому ринках є, зокрема, результатом небажання вітчизняного бізнесу вкладатися в НТС: за 15 років з початку складання рейтингу EU Industrial R&D Investment Scoreboard жодна публічна компанія України не потрапила до нього, тобто не інвестувала більше 25 млн євро на рік у науково-технічні розробки.

Існуюча в Україні державна система управління науково-технічною та інноваційною сферою показала свою неієздатність. Згідно з діючим законодавством роль центрального органу виконавчої влади, відповідального за єдину освітню, науково-технічну та інноваційну політику, покладено на Міністерство освіти і науки (МОН) України. Однак цей досвід виявився негативним для України, адже завдання розвитку високих технологій, трансферу технологій, створення інноваційної інфраструктури просто потонули у проблемах освіти (дошкільна, позашкільна, середня, професійно-технічна, вища) і були усунуті на задній план, що призвело до поглиблення розриву між освітою і науково-технічною сферою.

Національна рада з питань розвитку науки і технологій (НРНТ) є основним консультативно-дорадчим органом при Кабінетові Міністрів

України з формування та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Наразі даний орган не спроможний виконувати той перелік завдань, який покладено на нього відповідно до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність».

Незважаючи на постійну декларацію провідної ролі університетів, заклади вищої освіти України поки що не стали центрами наукової діяльності, натомість наявне все більш суттєве відокремлення наукових установ від освітньої сфери, зокрема, в частині підготовки висококваліфікованих кадрів (магістратура, аспірантура, докторантура).

Більше того, бездіяльність профільних міністерств стосовно законодавчих змін вже призвела до провалу інтеграції України в науково-технологічний простір ЄС.

Слід зауважити, що базове законодавство України рухається у бік світових тенденцій розвитку НТС, однак ефективність його реалізації на виконавчому рівні не витримує жодної критики – наявні численні вертикалі управління освітою і наукою слабо взаємодіють одна з одною, що в результаті призводить до їх неефективної роботи. Таким чином постає необхідність впорядкування функцій виконавчої влади, академічних та освітніх закладів, інших суб'єктів сфери освіти і науки, а також необхідність впорядкування реалізації державної політики у цих сферах та термінового введення дієвих змін до діючого законодавства.

Незважаючи на наявну законодавчу базу, в країні фактично не працює ринок інновацій та трансферу технологій, у зв'язку з чим існує нагальна потреба в удосконаленні механізмів взаємодії бізнесу та науки, впровадження податкових та інших стимулів щодо заохочення інвестицій у високотехнологічні сектори економіки та у наукову сферу.

Значний відтік висококваліфікованих кадрів для галузі освіти та науки став в сучасних умовах питанням національної безпеки. Його вирішення можливе, в першу чергу, за умови виконання Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» в частині забезпечення фінансування наукових досліджень відповідно до світових стандартів. Можливим є впровадження в Україні світового досвіду стосовно залучення іноземних спеціалістів до роботи у державних наукових установах, однак чинне законодавство не дозволяє реалізовувати таку загальновідому модель трудових відносин. Тому існує нагальна необхідність виконання Кабінетом Міністрів України положень Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», а також імплементації у законодавство України механізмів залучення іноземних наукових спеціалістів до роботи у державних наукових установах.

Виходячи з вищенаведеного пропонується наступне:

1. Прийняти рішення на рівні РНБО про реформування наукової та освітньої сфери, як стратегічно важливих для національної безпеки. На виконання цього рішення розробити Концепцію розвитку освіти та Концепцію розвитку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. На основі затверджених Указом Президента України Концепцій доручити

Кабінету Міністрів України розробити Стратегію розвитку освіти та Стратегію розвитку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності на період до 2030 року. Створити міжвідомчу робочу групу із розробки дорожніх карт реалізації Стратегій.

2. Завершити процедуру інтеграції України в науковий європейський простір.

3. За практикою провідних країн, зокрема європейських, на базі існуючого Міністерства освіти і науки створити два міністерства:

3.1. Міністерство просвіти, до компетенції якого віднести забезпечення формування та реалізацію державної політики у сфері дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти.

3.2. Міністерство вищої освіти, науки і технологій, МінВООНТ, до компетенції якого віднести формування та реалізацію державної політики у сферах вищої освіти, науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій.

4. Зняти обмеження, що накладаються на наукові установи та ЗВО щодо розпорядження бюджетними коштами, які істотно гальмують розвиток і реформування вітчизняної наукової сфери. Зокрема:

– скасувати заборону щодо збільшення чисельності працівників наукових установ (п. 10 Додатку до Постанови КМУ від 11 жовтня 2016 р. № 710 «Про ефективне використання державних коштів»)

– припинити мораторій на створення в Україні нових Державних цільових науково-технічних програм (п. 12 Додатку до цієї ж постанови), забезпечивши їх відповідним фінансуванням;

– скасувати заборону на проведення наукових симпозіумів, конгресів тощо за рахунок коштів загального фонду державного бюджету (п. 17 Додатку до цієї ж постанови);

– ліквідувати обмеження щодо граничних сум на придбання обчислювальної техніки, програмних засобів, приладів, обладнання та устаткування, що безпосередньо використовується в науковій та науково-технічній діяльності (Постанова КМУ від 4 квітня 2001 р. № 332 та інші нормативні акти);

– внести зміни до Постанови КМУ від 27 лютого 2019 р. № 145 «Про внесення змін до Порядку реєстрації технологій та їх складових, що створені чи придбані за бюджетні кошти або створені чи придбані підприємствами державної форми власності» у частині можливості виключення з процедури підприємств державної форми власності, які не фінансуються державою та не мають за потрібне здійснювати трансфер технологій;

– негайно скасувати дію Постанови КМУ від 12 червня 2019 р. № 496 «Про внесення змін до постанов КМУ від 27 грудня 2001 р. № 1756 [«Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір»] і від 23 грудня 2004 р. №1716 [«Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності»].

5. З метою реалізації принципу самоврядності НАН України та національних галузевих академій наук, який закріплено у ст. 17, 18, 42 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», покласти на МОН України здійснення лише керівництва системою державної атестації та її методичного забезпечення, а організацію і проведення – на президії НАН України та національних галузевих академій наук або галузевих міністерств, у віданні яких перебувають наукові установи (внести відповідні зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 р. № 540).

6. Забезпечити виконання положень розділу VI Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», що набувають чинності з 01 січня 2020 року, а саме:

ч. 2 статті 36:

«...Держава гарантує встановлення ставок (окладів науковим працівникам державних наукових установ (вищих навчальних закладів), виходячи з розрахунку посадового окладу молодшого наукового співробітника на рівні не нижче подвійної середньої заробітної плати у промисловості в цілому по Україні»;

ч.2 статті 48:

«...Держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України».

7. Розробити окремий механізм фінансування наукових та науково-технічних розробок в галузі національної безпеки (оборона, ядерні та космічні технології, медицина, метрологічне забезпечення у відповідності зі стандартами ЄС тощо).

8. З метою скорочення розриву між рівнем розвитку вітчизняної науки й освіти та вимогами індустрії 4.0 розробити Концепцію діджиталізації науково-освітньої сфери, де мають бути закладені принципи та конкретні заходи щодо активізації запровадження цифрових технологій у науково-освітній простір України, підготовки науково-педагогічних кадрів й спеціалістів, здатних працювати в умовах індустрії 4.0, підтримки й додаткового фінансування наукових та науково-освітніх установ, діяльність яких спрямовано на розвиток цифрових технологій та їх запровадження у вітчизняну науку та економіку.

9. Розробити державну програму цільового кредитування для заохочення власників підприємств різних галузей, які впроваджують у виробництво вітчизняні інноваційні технології, проводять реконструкцію, модернізацію та удосконалення промислового обладнання із залученням виключно українських інжинірингових компаній та вітчизняних виробників, розробити і впровадити систему беззаставних банківських гарантій для кредитування науково-технічних розробок, особливо експортних.

10. Внести зміни до Закону України від 08.09.2011.№ 3715-VI «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» у частині можливості безпосередньої участі наукових установ та ЗВО у виконанні державних цільових програм за власні кошти та за спрощеною процедурою.

11. Внести зміни до п. 181.1, ст. 181, розділ V Податкового кодексу України в частині скасування сплати ПДВ державними неприбутковими установами, які фінансуються з державного бюджету, з будь-якої суми виконаних робіт, послуг.

12. Проаналізувати та реформувати систему головних розпорядників бюджетних коштів в галузі освітньої та наукової діяльності, зокрема оптимізувати відомчу підпорядкованість установ, що фінансуються з державного бюджету.

13. Провести заходи щодо реформування структури управління НАН України та галузевих академій наук України. Діяльність Національних академій наук має забезпечувати їх випереджальну роль в порядку денному стосовно формування та реалізації економічної та соціальної політики держави, у формуванні технологічно орієнтованих інноваційних точок економічного зростання шляхом реалізації повного інноваційного циклу «фундаментальні дослідження – прикладні дослідження – науково-технічні та експериментальні розробки – дослідне виробництво».

14. Розглядати законодавчі ініціативи Президента, Кабінету Міністрів України, міністерств та відомств, особливо в частині формування переліку пріоритетних напрямів розвитку чи/або бюджетних пропозицій лише за висновком НРНТ. Внести зміни до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» в частині залучення Наукового комітету НРНТ, а також НАН України (президента НАН України) до поточної роботи Кабінету Міністрів України.

15. Для підвищення якості наукових розробок та створення конкурентоспроможного наукового продукту розробити дієві механізми щодо залучення до роботи в наукових установах та ЗВО іноземних спеціалістів без отримання дозволу на це від державних органів.

16. Внести зміни у принципи формування державних витрат на науку, зокрема, видатки державного бюджету України на науково-дослідні або науково-технічні роботи мають бути спрямовані за такими напрямками:

16.1. Базове бюджетне фінансування наукових установ, що складається із коштів на утримання інфраструктури, обладнання наукових установ та існуючий кадровий науковий потенціал. Це фінансування спрямовується головним розпорядникам бюджетних коштів напряму;

16.2. Конкурсне фінансування наукових досліджень та науково-технічних робіт;

16.3. Державні цільові науково-технічні програми, механізм фінансування яких визначається рішенням Кабінету Міністрів України;

16.4. Національні проекти зі стратегічних напрямів, механізм фінансування яких визначається рішенням Кабінету Міністрів України.

Зазначені пропозиції потребують внесення змін до наступних законодавчих актів:

– Бюджетний та Податковий кодекси, Кодекс законів про працю.

– Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну

освіту» – в частині впорядкування функцій новоствореного Міністерства освіти.

– Закони України «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про трансфер технологій» – в частині впорядкування функцій новоствореного Міністерства вищої освіти, науки і технологій.

– Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про наукові парки», «Про банки і банківську діяльність» – для побудови дієвої інноваційно-інвестиційної інфраструктури.

– Інші закони та законодавчі акти України, зміни до яких будуть необхідні для проведення реформи.